

Aile Ana-Baba ve Çocuk Yönünden Türkiye'de Durum

Mualla ULUSAVAŞ*

ÖZET

Ülkemiz farklı kültürel yayılım gösteren ve sosyal değişimlerden geçen bir ülke durumundadır. Doğal olarak, ailelerin özellikleri ve ana-babaların çocuklarıyla ilişkilerinde bu durumların etkisi yansımaktadır. Tipik olarak, çocuğun içinde yetiştiği aile yapısal olmasa bile işlevsel olarak geniş ailedir. Bu ailedeki kişiler ya da birimler arası ilişkiler, sıkı sorumluluk ve zorunluluk bağları ve karşılıklı bağımlılıktır. Aile içi dinamikler açısından, Türkiye'de geleneksel aile tipinde açık sevgi gösterilerine yer bulunmadığı, çoğunlukla bir iletişim azlığı dikkati çekmektedir. Ana-babaya saygı ve büyüklere boyun eğme bir kural olarak kabul edilir. Bu boyun eğiş çocuğun benlik gelişimine ket vuran etkenlerden biridir. Ayrıca, dış denetimin baskınlığı da, çocuğun özdenetim gelişmesini engellemektedir.

ABSTRACT

Turkey is in a state that shows various cultural spreadings and has been living different social changes. The impact of this naturally reflects on the characteristics of the family and the relationships between parent and child. The typical family in which the child grows up, seems to have the structure of a nuclear family but it functions conversely. The interrelations among the family members can be determined by the links of rigid responsibility and imperativeness; plus, mutual dependence. Considering with the dynamics, a lack of open love expressions and some scarcity of communication can be easily observed, in a typical traditional fa-

* Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

mily in Turkey. Respect for parents and obedience to all elders has been accepted as a rule. This is one of the important factors which prevent the child from having a well developed, independent ego. Besides, the dominance of external control is another important obstacle in front of the child's development of self-control.

GENEL BAKIŞ VE BAŞLICA SORUNLAR

Türkiye'de "aile", "ana-baba" ve "çocuk" konularında yapılmış olan başlıca araştırmaların sonuçlarında nelere ulaşıldığına geçmeden önce bu konuların kaynaklandığı sosyo-kültürel özelliklere değinilmesi gerekmektedir. Türkiye'de çok çeşitli kültürel değerlere rastlamak mümkündür. Çünkü ülkemiz farklı kültürel yayılım ve sosyal değişimlerden geçen bir ülke durumundadır. Doğal olarak ailelerin özellikleri ve ana-babaların çocuklarıyla olan ilişkilerinde bu durumların etkisi görülmektedir. Tarımsal niteliğini hala koruyan günümüz Türkiye'si, modern endüstri toplumuna doğru yönelmiş bir değişim süreci içindedir. Türkiye'de kırdan kente göçler, "geleneksel", "modern" ve "modernleşmekte" olan aile türleri tanımlarının birbirleriyle içiçe olmasına ya da hiç bir tanıma tam uymayan ortamların oluşmasına neden olmaktadır.

1985 nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre 51.420.757 olarak belirlenen toplam nüfusun yarısı kentlerde yaşamakta, hızlı kentleşme nedeniyle bu oran giderek artmaktadır (Unicef, 1986, s. 12). Nüfusun % 39'unu on beş yaşından küçüklerin, bunun üçte birini ise beş yaşın altındaki çocukların oluşturduğu ülkemize genç bir ülke diyebiliriz (Unicef, s. 4). Türkiye'de yıllık nüfus artış oranı 1980-1985 döneminde % 2.8 olmuştur (İstatistik Yıllığı, 1985, s. 2). Dünyanın birçok gelişmekte olan ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de nüfus artışı yüksek boyutlara ulaşmış, büyüyen nüfus ve kaynaklar arasındaki mesafe gittikçe artmış ve özellikle küçük çocuklar bu olanak yoksulluğunun kötü etkilerinin hedefi haline gelmiştir. 1985'de ülkemizde ortalama 1000 çocuktan 95 çocuğun bir yaşına gelmeden öldüğü (yani yılda 150.000, günde yaklaşık 500 bebek) saptanmıştır (Unicef, s. 12). Ancak UNICEF'in katkısıyla Türkiye, bebek ölümlerine karşı uygulanan "evrensel aşılama" çabalarında, 1986 kayıtlarına göre, % 80'lik başarı oranı göstermiştir (Unicef, s. 5).

Genelde kadınlar arasında doğurganlığa verilen önem büyük ölçüde azalmıştır. Aile içinde karar verme mekanizmasının kilit rollerinde olan aile büyüklerinin önemi azaldıkça ve kadınların kararlara katılımları arttıkça doğurganlıkta daha önemli düşmeler görülebilir.

TÜRKİYE'DE AİLENİN NİTELİKLERİ

Ülke çapında % 62.9 oranında çekirdek ve % 19.5 oranında geniş ataerkil aile bulunduğu saptanmıştır (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 26). Bu iki aile tipi arasında

"geçiş halindeki geniş aile" bulunmaktadır (Timur, 1972, s. 174). Bu son aile tipi yapısal açıdan geniş ataerkil hane yapısına benzemekle birlikte işlevsel açıdan ondan farklıdır.

Tipik olarak çocuğun içinde yetiştiği aile, yapısal olmasa bile, işlevsel olarak geniş ailedir. Bu ailedeki kişiler ya da birimler arası ilişkiler sıkı sorumluluk ve zorunluluk bağları ve karşılıklı bağımlılıktır. Böyle bir yapı içinde bağımsız-bireyci eğilimler işlevsel olmayacak dolayısıyla pekiştirilmeyecektir.

Değişime uğrayan ailelerin sıkça karşılaştıkları ekonomik ve diğer sorunların çözümünde de akrabalık ilişkileriyle genişleyen aile bağları, bir güvence sağlamaktadır (Timur, 1972, s. 178). Çekirdek ailenin büyük kent yönünden anlamlı bir özelliği de çocuk sayısının azalmakta olmasıdır. Değişen kent toplumunda diğer kurumlar yeterince gelişerek aile bağlarının sağladığı güvenceyi sağlayıncaya dek, ailenin güvence sağlama işlevi devam edecektir. Aile içinde yeni kent toplumunun gerektirdiği kişilikte, kavgacı değil, rekabetçi olmasını, çeşitli çevrelerle yumuşak ilişkiler sürdürmesini çocuğa öğretecek şekilde bir otorite ve sevgi ortamı yaratılmamış görülmektedir.

Ülkemizde genel olarak çekirdek ailenin yaygınlığına karşın, geniş aileyi yeğleyen yaygın bir sosyal değer vardır. Böyle bir geleneksellik içinde yetişen çocuk, sadece bir aile içinde değil, akrabalık-hısımlık-komşuluk sistemi içinde büyümektedir. Karşılıklı sorumluluklar oldukça geniş bir sosyal çevreye yayılmıştır. Bu da çocuktan beklentilerin kişisel gerekirden çok, toplumsal gereklilik kazanan bir değer haline gelmesine, çocuk-ana-baba ve çocuk-çevre ilişkilerinin normatifleşmesine yol açmaktadır.

1978'de yapılan "Türkiye Doğurganlık Araştırması"nın bulgularına göre, Türkiye'de aileler çoğunlukla çekirdek aile düzeyinde yaşamaktadır ve bu ailelerin oranı, modern kentsel kesimde, geleneksel kırsal kesime göre daha yüksektir. Oranları itibarıyla çekirdek aileleri sırasıyla "geçici geniş", "dağılmış" ve "ataerkil" aileler izlemektedir. Bu sonuçlar, 1968'de yapılan "Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması"nda (Timur, 1974, s. 28) ulaşılan sonuçlarla karşılaştırıldığında, "en önemli değişikliğin dağılmış ailelerin oranlarındaki ve ortalama büyüklüğündeki artış olduğu anlaşılmaktadır" (Hancıoğlu, 1985, s. 76).

AİLE İÇİ İLİŞKİ ÖRÜNTÜLERİ

Sosyal değişme çerçevesinde, Türkiye'de aile yapısı ve aile ilişkileri büyük çeşitlilik göstermektedir. Aile ilişkilerinin irdelenmesinde geleneksel yapı içindeki ailenin standart olarak ele alınması gerekmektedir (Kağıtçıbaşı, 1984, s. 13). Çeşitli araştırmalar Türkiye'de aile içi etkileşimi yatay ve dikey eksenlerde incelemiştir. Yatay eksende özellikle kadın ve erkek cinsiyet rolleri, rol ayrımı, rol paylaşımı, karar verme süreçleri, değer ve tutumlar irdelenmiştir; dikey eksende ise daha dar kapsamlı olarak ana-baba çocuk ilişkileri üzerinde durulmuştur.

"Aile dinamiğinin ve çocuklarla ilgili bireysel değerlerin temelini, cinsel roller ve bunlarla ilgili toplum değerleri oluşturmaktadır. Yapılan pek çok araştırmanın ortak bulgusu Türkiye'de erkeğe kıyasla kadının aile içindeki düşük statüsü üzerinde odaklanmaktadır. Bu düşük statü öznel ve nesnel göstergelerle belirlenmekte, hem erkekler hem de kadınlarca bilinmekte ve geniş çapta kabul lenilmekte, hatta onaylanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1984, s. 132). Buna bağlı önemli bir bulgu da erkek ve kadın rolleri arasında çakışma ve paylaşma olmaması ve bu yüzden cinslerin işte olsun, eğlencede olsun ayrı düşmeleridir (Kağıtçıbaşı, 1977, s. 110). Genel olarak kadın ve erkek iki ayrı dünyada yaşamakta, bu farklılaşma özellikle karar verme süreçlerinde, maddi olanaklarda, çevre ile ilişkilerde ve hareket özgürlüğünde erkeğin ön plana geçmesi biçiminde kendini göstermektedir.

Olson-Prather (Kağıtçıbaşı, 1976 içinde) antropolojik bir yaklaşımla Türkiye'deki bu aile yapısına "çift odaklı aile" olarak nitelendirmiş ve "tek odaklı" çekirdek aile yapısından ayırmıştır. Şöyle ki, Batı'daki tipik çekirdek ailede kadın ve erkek rol paylaşımına dayalı tek bir ünite veya kişiler arası örüntü oluşturulurken, çift odaklı ailede kadınların kendi aralarında, erkeklerin kendi aralarında oluşturdukları, ayrı ayrı kişiler arası örüntüler vardır ve bunlar arasında rol paylaşımı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, "geleneksel toplum yaşamında cinslerin birbirinden ayrılması, aynı cinsten gruplar içindeki bağları pekiştirmektedir" (Hotham, 1973, s. 186).

Toplumumuzda özel kişisel düzeyin üstüne taşan bir sorun olarak görülen "namus" ve "ayıp" kavramları, cinsel rol ayrımının ve kadınlara tanınan düşük statünün ve buna bağlı olarak kadınların boyun eğişinin de temelinde yatan bir olgudur.

Geleneksel ortamdan kent ortamına geçişte oluşan değişimler konusunda yapılan araştırmalar (Kağıtçıbaşı, Kansu, 1976-77, s. 222) ilginç bir bulguya ulaşmışlardır. Anneler ve kızlar, cinsel rollerle ilgili değişkenlerde farklılık göstermemektedirler. Bu hem kızların anneleriyle özdeşleşmelerini, hem de daha önemli olarak cinsel rollerin kuşaktan kuşağa sürüp gitmekte olduğunu göstermektedir. Aynı bulgu, kızları erkeklerden daha gelenekçi olmaya iten aile ve toplum baskısını da yansıtmaktadır.

ÇOCUK YETİŞTİRİLMESİ

Aile içi dinamikler çalışıldığında, Türkiye'de geleneksel aile tipinde açık sevgi gösterilerine yer bulunmadığı, çoğunlukla bir iletişim azlığı görülmektedir. Psikodinamik bir açıdan bakıldığında, annenin çocuğa, özellikle erkek çocuklarına aşırı düşkünlüğünün, aralarındaki ilişkiyi karşılıklı bir bağımlılık biçimine sokacağı ve bunun çözümlenmemiş bir oedipal çelişki doğuracağı düşünülebilir (Öztürk, 1969, s. 104). Geleneksel kesimde, oğulun ana-babasına sosyal saygınlık

ve yaşlılıkta maddi destek sağlaması gibi nedenlerle, erkek çocuklar belirgin bir biçimde kızlara tercih edilmektedir. Erkek çocuğun bu üstünlüğü, işlevselliğine dayanır. Kız çocuklara verilen değer ise, onların uysallık, naziklik, anaya yakınlık ve iyi davranış gibi kişisel özelliklerinden kaynaklanır. Genel olarak erkek çocuklar babaları, kızlar ise anneleri tarafından yetiştirilmekte ve cinsel rollerini böylece büyükleri ile özdeşleşme ve onları taklit yoluyla öğrenmektedirler. Özdeşleşme sürecinde ana-babaya saygı ve boyun eğme kuralıdır (Geçtan, 1973, Köknel, 1970). Psikodinamik açıdan bu saygı ve boyun eğiş, girişkenliği ve bağımsız karar alıp uygulama yeteneğini kısıtlayan, dolayısıyla bağımsız benlik gelişimine ket vuran bir etken olarak yorumlanmıştır (Stirling, 1965; Kağıtçıbaşı, 1981).

Yapılan sosyal araştırmalar, dar bir sosyal çevrenin, küçük yaşta, özellikle köy çocuğunun yetişmesinde, denetleyici ve engelleyici bir etkisi olduğu, "çocuk büyüdükçe, içten gelen kişisel denetim gelişeceğine, sosyal denetimin arttığı ve çocuğu sınımsız bağladığı" saptanmıştır (Helling, 1966, s. 64). Çocuğa uygulanan yasakların anlaşılır ve mantıksal açıklamalara dayanmasının bağımsız ve düşünen bir benliğin gelişmesinde yararlı olduğu gerçeğine karşın, köy çocuklarının eğitiminde sözel açıklamalara fazla yer verilmediği, kuralların rastgele uygulandığı belirlenmiştir (Helling, s. 65). Bunun biraz bilinçsiz biraz da canlandırıcı bir süper-ego oluşturması beklenir.

Yetişkinlerin çocuğa davranışları çocuğun kendisine ve onun gelişimine yönelik bilinçli bir eğitim biçiminde değil, yetişkinlerin kendi ruh hallerine ve amaçlarına göre değişen, hesaplanmamış, tepkisel davranışlardır. Bu değişkenlik ve tepkisellik nedeniyle, çocuk büyüklerinden hangi durumlarda hangi muameleyi göreceğini önceden kestiremeyebilir. Bu da onu tümüyle yetişkinlerin denetiminde tutabilir. Ancak yetişkinlerin davranışlarının içtenliği ve sıcaklığı ve çocuğu olduğu gibi kabullenmesi, çocukta bağımlılıkla birlikte kabul edilmenin rahatlığını da doğurmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 44).

Çocuk üzerindeki denetimin kırsal kesimden kente doğru gidildikçe azaldığı, kentteki ailelerin çocuk isteğinin ve gelecekte çocuklardan yararlanma beklentilerinin de kırsal kesime oranla daha az olduğu gözlenmektedir (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 47).

Ana-baba ve çocuk arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi, zaman içinde değişim göstermektedir. Önceleri çocuk ana-babasına bağımlı olmakta, fakat sonradan yön değiştirerek yaşlı ana-babanın yetişkin evlada bağımlılığı biçimine dönüşmektedir (Kağıtçıbaşı, 1984, s. 134). Ana-baba ile çocuk arasındaki bu bağımlı ilişkiler sistemi, çocuğun kişiliği hakkında ana-babanın değer yargılarını da belirlemektedir. "Çocuğun Değeri" araştırmasında (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 45) çocukta en çok arzu edilen özellikler şöyle belirlenmiştir:

- Ana-babasının sözünü dinlemesi
- Bağımsız olması ve kendine güvenmesi

- Çevresinde sevilen biri olması
- İyi okuması
- İyi bir insan olması.

Çocukta en çok istenen özelliklerin neler olduğuna dikkat edilirse, temelde çocuğun bağımsız değil, bağımlı olması, ana-babasının ve toplumun beklentilerine cevap vermesi esas alınmaktadır. Çocuk yetiştirmedeki bu yaygın tutumlar bireyselliği değil, karşılıklı desteği içeren toplum değerlerini özendirici bir niteliktedir.

Ankara ili merkezinin farklı sosyo-ekonomik düzeyindeki (SED) bölgelerinde ana-babaların çocuklarına karşı tutumlarının nelerden etkileneceği konusunda yapılan bir araştırmada (Güneysu, 1985, s. 13) aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Alt sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların anne ve babaları tarafından daha az sevidikleri ve daha fazla cezalandırıldıklarını algıladıkları görülmüştür. Orta sosyo-ekonomik düzeyde cezalandırma üst sosyo-ekonomik düzeyden daha fazladır.

- Erkek çocukların ana-babaları tarafından daha çok cezalandırıldıkları görülmektedir. Ana-babaların erkek çocuklarından beklentileri daha fazladır.

- Ailedeki çocuk sayısı arttıkça çocuğa karşı sevgi göstermenin azaldığı, cezalandırılmanın ise arttığı görülmektedir.

- Ailedeki ortanca çocuklar, ana-babalarının kendilerini diğer kardeşlerinden az sevdiğini düşünmektedirler. Babaların ortanca çocuklardan beklentileri daha fazladır.

- Babaların yaşları ilerledikçe çocuklarına karşı daha az sevgi gösterdikleri görülmüştür.

- Annelerin öğrenim düzeyleri yükseldikçe çocuklar, anneleri tarafından daha az sevidiklerini algılamaktadırlar.

- Babaların öğrenim düzeyleri yükseldikçe çocuğa karşı sevgi gösterme artmakta, cezalandırma ise azalmaktadır.

Ana-babanın disipline ilişkin tutumları konusundaki başka bir araştırmada (Kuzgun, 1972, s. 45) güven ve anlayışa dayalı demokratik bir tutum içinde olan ana-babaların kendini gerçekleştirme düzeyi en yüksek olan çocuklar yetiştirdikleri saptanmıştır.

Kağıtçıbaşı'nın araştırmalarında (1972, 1973 b) ailede sevgi ortamının psikolojik gelişme için genellikle olumlu, ailede kontrol ortamının ise olumsuz etkisi olduğu saptanmıştır.

Öztürk (1961, s. 54) Türkiye'de köylerdeki bebeklerin çoğunun yeterli beslenme ve korunmadan yoksun olduğunu ve bu durumun "temel güven ve emniyet duygusu"nu (Erickson, 1950, s. 89) baltalayabileceğini göstermiştir. Bu durum

daha sonra anne ve babanın çocukta boyun eğme ve bağımlılık duygularını körüklemeleriyle pekiştirilerek pasiflik ve bağımlılık özelliklerine yol açabilir.

Öztürk (1969, s. 102) kültür ve kişilik ilişkileri üzerinde de durarak, kişilik gelişmesini geleneksel çocuk yetiştirme biçimlerine bağlamıştır. Ona göre, çocuğun bağımsızlık ve girişim çabasının ana-baba tarafından yaygın ve şiddetli bir şekilde bastırılması bir engel halinde ortaya çıkmakta ve "engelleme-saldırma" hipotezine göre ki, bu hipotez engellenin saldırganlığa yol açtığını öne süren, verilerle yaygın şekilde desteklenmiş bir kuramsal yaklaşımdır - kişide saldırganlık ve yıkıcılık dürtülerinin birikerek şiddetlenmesine yol açmakta; öte taraftan da bu dürtüler toplumsal yasaklarla tekrar bastırılmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde çocuk yetiştirme tutumları üzerinde yapılan çalışmalardan Le Compte'un (1978, s. 108) Ankara'da 200 anne ile gerçekleştirdiği bir çalışmada çocuk yetiştirme tutumlarının beş ana boyutta toplandığı ve bu tutumların sosyo-ekonomik düzeye ve annenin eğitim derecesine göre farklılaştığı saptanmıştır:

- Denetimci annelik boyutu: En çok alt sosyo-ekonomik düzey (SED) anneleri tarafından desteklenmiştir.

- Demokratik tutum ve eşitlik tanıma: Üst ve orta SED anneleri tarafından desteklenmiştir.

- Ev kadınlığı rolünü yadsımak: En çok üst SED annelerde görülmüştür.

- Evlilikte geçimsizliğin rolü: Eşler arasındaki geçimsizliğin çocuk yetiştirmedeki etkisi vurgulanmış ve üst SED en yüksek puanı almıştır.

- Olumsuz bir baskı: Çocuğu zorlama, sıkı düzen, ana-babaların mutlak egemenliği konusunda alt SED anneleri en yüksek puan almıştır.

Le Compte'un başka bir çalışmasında (1978, s. 97) alt SED çocuklarının her yaşta ve cinsiyette üst SED çocuklarından daha fazla sürekli kaygı gösterdikleri belirlenmiştir. Özetlenecek olursa, alt SED ailelerinde denetim, baskı, bağımlılık, iletişimsizlik yanında babanın eğitim rolünün az olması gerçeklerine karşın, annelerinin tutumlarıyla uyum içinde olmayan, aşırı denetime inanmayan fakat baskıya, sıkı düzene inanan ve bu çelişkiler içinde kaygı düzeyi yükselen bir grup çocuk yetiştirildiği söylenebilir.

Türkiye'de yapılmış pek çok araştırma, çocuklara karşı güç kullanımına dayanan sıkı düzen türünün, başka bir deyişle dayanın çok yaygın olduğunu göstermektedir (Frey, s. 385). Çocuk özellikle dış denetim fiziksel cezaya dönüştükçe kendi iç denetim sistemini geliştirememektedir. Böylece dıştan gelen değerlendirme ve direktiflere dönük, kendi davranışının sorumluluğunu başkasında arayan bir kişilik türü ortaya çıkabilir. Yörükoğlu'nun (Yörükoğlu, 1983, s. 50) belirttiği gibi aşırı denetim ve baskı çocukta öz denetim ve değer benimsemesinin gelişimini engellemekte; çocuğun dışa bağımlılıktan kurtularak kendi kendine karar verebilen ve kararının sorumluluğunu taşıyabilen bir olgunluğa erişmesini önlemektedir.

Özellikle kırsal kesimde ve alt sosyo-ekonomik düzey ailelerinde yaygın olarak görülen baskıcı, denetimci ve fiziksel sıkı düzene yönelik çocuk yetiştirme sisteminin çocuğun bilişsel gelişimini de olumsuz yönde etkilediği araştırmalarla saptanmıştır (Helling, s. 85). Buna ilişkin olarak Geçtan, kısıtlayıcı tutumlarla büyüyen kişinin ya tutucu ya da tepkici olacağını, kimlik sorunlarıyla karşılaşacağını ileri sürmüştür. Şemin sosyal normların ve aile yapısı ve değerlerinin gelişmekte olan çocuğu aileye çok fazla bağımlı hale getirdiğini belirtmektedir. Bu aşırı bağımlılık hem ekonomik hem sosyal alandadır. Cansever, bağımlılık ve pasiflik eğilimi gibi özellikleri öğrenciler arasında yaygın bularak bu durumu ailelerin baskısına bağlamaktadır. Kağıtçıbaşı (1984, s. 105), aynı konuda geleneksel eğitim sistemimizde kontrolün çocuğun içinde değil, dışında olduğunu, bu durumun özerklik ve girişimciliği engellediğini, iç denetim ya da vicdan gelişimini de olumsuz etkilediğini vurgulayarak, en etkili disiplin biçiminin baskı ya da dayak değil, "çocuğu ikna edebilme ve yanlış davranışından ötürü pişmanlık duymasını sağlayabilme" olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKLAR

1. ERIKSON, E.H.: *Childhood and Society*, New York: Norton Co., 1950.
2. FREY, F.W.: Surveying Peasant Attitudes in Turkey, *Public Opinion Quarterly*, 27, s. 335-355, 1963.
3. GEÇTAN, E.: *Toplumumuzda Kimlik Kavramı*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay., 1973.
4. GÜNEYSU, S., MAĞDEN, D.: "Ana-babaların Çocuklarına Karşı Tutumlarını Etkileyen Etmenler", *Eğitim ve Bilim*, Cilt: 12, Sayı: 65, 1985.
5. HANCIOĞLU, A.: "Family Types and Household size in Turkey", *Nüfus Bilim*, 7, 61-76, 1985.
6. HELLING, G.A.: *The Turkish Village as a Social System*, California: Occidental College, No: 13 for TEFL, 1966.
7. HOTHAM, D.: *Türkler* (Çev.: M. Ali Kayabal), İstanbul: Milliyet Yay., Genel Kültür Dizisi, No: 16, 1973.
8. KAĞITÇIBAŞI, Ç.: *Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları*, Ankara: Türk Sosyal Bil. Der. A.S., 1972. *İnsan ve İnsanlar*, Sosyal Psikolojiye Giriş, Ankara: Türk Sosyal Bil. Der. E-8, 1976 (a). Kansu, A.; Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 4-5, 1976-77. *Çocuğun Değeri*, İstanbul: Gözlem Mat., 1981. *Türkiye'de Ailenin Değişimi*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1984.
9. KÖKNEL, Ö.: *Türk Toplumunda Bugününün Gençliği*, İstanbul, Bozok Mat., 1970.

10. LE COMPTE, G.: Farklı (SED) Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları, *Psikoloji Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1978.
11. ÖZTÜRK, O.: Some Reflections on Child Rearing and Personality Development in Turkey, *Çocuk Sağlığı Dergisi*, Cilt: 8, Ocak-Ekim 1961.
12. TİMUR, S.: *Research on the Family in Turkey*. Ankara: Hacettepe Institute of Population Studies, 1972.
13. YÖRÜKOĞLU, A.: *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Ankara: Aydın Kitapevi, 1983.